

พิธีทรงในบริบทภาพยนตร์ร่วมสมัย: การวิเคราะห์ความเชื่อ พิธีกรรม และภาพสะท้อนสังคมไทยผ่านภาพยนตร์เรื่อง “ร่างทรง”*

SPIRIT POSSESSION IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY CINEMA: AN ANALYSIS OF BELIEFS, RITUALS, AND SOCIAL REFLECTIONS IN THE THAI FILM “THE MEDIUM”

อิมธิรา โรจน์กิตติการ

Imthira Rojkitikarn

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Pathum Thani, Thailand

Corresponding author E-mail: imthira_r@mutt.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ ร่างทรง เข้าฉายปี พ.ศ. 2564 และ 2) วิเคราะห์การสะท้อนภาพสังคมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏผ่านการนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรม เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยอาศัยกรอบแนวคิดจากทฤษฎีการเล่าเรื่อง ทฤษฎีสัญวิทยา ทฤษฎีพิธีกรรม แนวคิดคติชนวิทยา และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ร่างทรง ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบ Found Footage และสารคดีปลอมเพื่อสร้างความสมจริง ควบคู่กับการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องเซ่นบูชา ศาลผี การแต่งกายสีขาว การแสดงออกทางร่างกายและเสียงของผู้ถูกครอบงำ ซึ่งทำหน้าที่เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดศรัทธา ความกลัวและความเปราะบางของชุมชนชนบทไทย อีกทั้งยังสะท้อนโครงสร้างความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างพุทธ ผี และไสยศาสตร์ ที่ยังคงมีบทบาทกำกับวิถีชีวิตและทำหน้าที่เป็นกลไกทางอำนาจในสังคม ขณะเดียวกันภาพยนตร์เผยให้เห็นความตึงเครียดระหว่างศรัทธาดั้งเดิมกับวิทยาศาสตร์ ช่องว่างระหว่างรุ่น และแรงกดดันทางเศรษฐกิจในสังคมร่วมสมัย โดยความล้มเหลวของพิธีกรรมในการช่วยตัวละครมั่งยังสะท้อนข้อจำกัดของระบบความเชื่อ และทำหน้าที่เป็นรหัสทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเปราะบางและการต่อรองของศรัทธา กล่าวโดยสรุป ร่างทรง มิใช่เพียงสื่อของขวัญ แต่ถ่ายทอดพลวัตของความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังคงดำรงอยู่และปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลง ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่ทั้งสะท้อน วิพากษ์ และผลิตซ้ำความเชื่อให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่และยุคดิจิทัล อีกทั้งสะท้อนศรัทธา ความไม่มั่นคงในชีวิตมนุษย์ และเปิดมุมมองใหม่ต่อการศึกษาคติชนและวัฒนธรรมศึกษา

คำสำคัญ: ร่างทรง, ความเชื่อและพิธีกรรม, กลวิธีการเล่าเรื่อง, สังคมไทยร่วมสมัย, ภาพยนตร์

Abstract

This research article aims to: 1) Analyze the representation of beliefs and rituals in the film *The Medium* (2021), and 2) Examine the reflections of contemporary Thai society through such beliefs and rituals. This qualitative study employs a content analysis approach, grounded in Narrative Theory, Semiology, Ritual Theory, and Folklore Studies, and the research findings are presented through a descriptive analysis. The results reveal that *The Medium* employs narrative strategies such as found footage and mockumentary to enhance realism, together with cultural symbols such as ritual offerings, spirit shrines, white costumes, and the bodily and vocal expressions of possession, which act as “cultural codes” that convey faith, fear, and the vulnerability of rural Thai communities. They also reflect a syncretic belief structure blending Buddhism, animism, and occult practices that continues to shape social life and function as a mechanism of authority. At the same time, the film highlights tensions between traditional faith and science, generational divides, and socio-economic pressures in contemporary society. The failure of rituals to save the character Mink further reveals the limitations of the belief system and acts as a cultural code that exposes the fragility and negotiation of faith. In conclusion, *The Medium* is not merely a horror film for entertainment but represents the dynamic interplay of beliefs and rituals that persist and adapt to modern transformations. It serves as a “Cultural Space” that reflects, critiques, and reproduces belief systems within modernity and the digital era, while offering new perspectives for folklore and cultural studies.

Keywords: *The Medium*, Beliefs and Rituals, Narrative Strategies, Contemporary Thai Society, Film

บทนำ

ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ และพิธีกรรมการทรง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย และยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในหลายภูมิภาค โดยเฉพาะภาคอีสานและล้านนา ซึ่งมีการสืบทอดประเพณี “เลี้ยงผี” และ “ร่างทรง” ที่สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอธิบายโลกและปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหาคำตอบได้จากวิทยาศาสตร์ เช่น ความเจ็บป่วย ความฝัน หรืออุบัติเหตุ ซึ่งสอดคล้องกับ ธวัช ปุณฺณทก ได้นิยามความเชื่อไว้ในบทความเรื่อง ความเชื่อพื้นบ้านสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ว่าความเชื่อ คือ การยอมรับที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งสามารถส่งผลทั้งทางบวกและทางลบต่อบุคคลหรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน แต่สมาชิกในสังคมนั้นยอมรับ ให้ความเคารพ และเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ การตอบสนองดังกล่าวถือเป็นลักษณะสำคัญของความเชื่อ (ธวัช ปุณฺณทก, 2533) ความเชื่อดังกล่าวได้สะท้อนผ่านพิธีกรรมและประเพณี ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่แสดงความเคารพต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ นอกจากเป็นการยืนยันความเชื่อส่วนบุคคลแล้ว พิธีกรรมยังเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชน สร้างความมั่นคงทางจิตใจ และสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคม

ในบริบทนี้ ประเพณี จึงสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นรูปแบบของการปฏิบัติหรือกิจกรรมที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความเชื่อและค่านิยมร่วมของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ ธนิตา สิทธิหาโคตร กล่าวไว้ว่า พิธีกรรม คือ การกระทำที่มนุษย์จัดขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อสื่อหรือเป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จ และความสบายใจ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาที่สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาเฉพาะบุคคล ขณะที่ประเพณี หมายถึง ขนบธรรมเนียมและระเบียบแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นวิถีชีวิตของสังคม ทั้งนี้ ประเพณีไทยมักได้รับอิทธิพลจากศาสนาและสิ่งแวดล้อมภายนอกสะท้อนผ่านพิธีกรรม ศิลปกรรม และการปฏิบัติ ในชุมชน (ธนิตา สิทธิหาโคตร, 2560) พิธีกรรมจึงมิได้เป็นเพียงการปฏิบัติตามความเชื่อส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความมั่นคงและความหมายในชีวิตประจำวันของผู้คน แม้สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลง ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ความเชื่อเรื่องผีและพิธีร่างทรงยังคงมีบทบาทสำคัญในการกำกับพฤติกรรมและวิถีชีวิตของ ชุมชน ทำให้ปรากฏการณ์เหล่านี้ยังคงมีพลังสะท้อนให้เห็นในสื่อร่วมสมัย เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “ร่างทรง” ซึ่งเป็น กรณีศึกษาที่ชี้ให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ พิธีกรรม และการสะท้อนสังคมไทยปัจจุบัน

ในยุคสื่อร่วมสมัย ภาพยนตร์ถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ไม่เพียงสะท้อนความเชื่อดั้งเดิม แต่ยังสร้างความหมายใหม่ต่อวิถีชีวิตและพิธีกรรมของสังคมไทย ภาพยนตร์ The Medium (ร่างทรง) ปี 2021 ของบรรจง ปิัญญะระกูล ร่วมกับ นา ฮง - จิน มิได้เป็นเพียงภาพยนตร์สยองขวัญเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่วัฒนธรรม” (Cultural Space) ที่เปิดเผยความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ วิญญาณ และพิธีกรรมการทรง ในสังคมไทยร่วมสมัย (มติชนออนไลน์, 2564) การวิเคราะห์ของผู้วิจัย พบว่า ภาพยนตร์เรื่องนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนและความละเอียดอ่อนของพิธีกรรมร่างทรง ไม่เพียงแต่สะท้อนความศรัทธาและความหวาดกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ยังสะท้อนบทบาททางสังคมของผู้ทรงและกลไกทางจิตวิทยาที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางใจให้กับชุมชน นอกจากนี้ เทคนิคการเล่าเรื่อง องค์ประกอบภาพ และการใช้จังหวะดนตรียังช่วยเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมตั้งคำถามต่อความเชื่อดั้งเดิมและบริบทสังคมร่วมสมัย อีกทั้งยังสะท้อนการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ อำนาจ และเหตุผล ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า The Medium สามารถอ่านได้ทั้งในฐานะข้อความทางวัฒนธรรม และเป็น เครื่องมือวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมร่างทรงกับสังคมไทยร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับการยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับสากล เช่น การคว้ารางวัลสุพรรณหงส์ สาขาภาพยนตร์ยอดเยี่ยม ซึ่งสะท้อนถึงคุณค่าทางศิลปะและความสำคัญทางวัฒนธรรมของภาพยนตร์ (มติชนออนไลน์, 2566) ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมร่างทรงผ่านสื่อภาพยนตร์มีความสำคัญและคุณค่าทางวิชาการอย่างยิ่ง (มติชนออนไลน์, 2565)

การนำเสนอความเชื่อเรื่องร่างทรงในภาพยนตร์ ร่างทรง เป็นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการถกเถียงระหว่าง “ความจริง” และ “ความเชื่อ” ในสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งเผชิญแรงกดดันจากวิทยาศาสตร์ เหตุผลนิยม และ วัฒนธรรมกระแสโลก ภาพยนตร์สะท้อนความปะทะกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับเหตุผลสมัยใหม่ ทั้งในด้าน พิธีกรรมการทรงผี การสื่อสารกับวิญญาณ และบทบาทของผู้ทรงที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ การทรงผีในบริบทไทยไม่ใช่เพียงการติดต่อวิญญาณเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สะท้อน สถานะ ศรัทธา และสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ชุมชน ซึ่ง ธนิตา สิทธิหาโคตร สรุปไว้ว่า ความเชื่อเรื่องร่างทรง ยังคงดำรงอยู่และปรับตัวตามบริบททางสังคมและความทันสมัย การทรงผีในปัจจุบันมีลักษณะหลากหลาย ทั้งรูปแบบ และท่าทางในการแสดงออก โดยผู้ทรงอาจทรงเจ้าแบบไทยหรือแบบจีนเพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้เชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อนี้

ยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมเมืองที่มีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้ามา ทำให้พิธีกรรมร่างทรงทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความมั่นคงทางจิตใจและช่วยลดความเครียดของผู้คนในสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันสูง (ธนิดา สิทธิหาโคตร, 2560) และ พัฒนา กิติอาษา ได้กล่าวว่า การทรงเจ้าเข้าผี (Spirit Mediumship) ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในพิธีกรรมดั้งเดิมของไทย ผู้ทรงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ และสามารถปรับตัวเข้ากับบริบททางศาสนาและสังคมต่าง ๆ ได้อย่างยืดหยุ่น (พัฒนา กิติอาษา, 2544) และวสันต์ ปัญญาแก้ว ได้กล่าวถึง กรอบแนวคิดเชิงวิพากษ์ทางวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) ที่เน้นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์สังคมร่วมสมัยในบริบทของอำนาจ ความขัดแย้ง และวัฒนธรรมสมัยนิยม การประยุกต์แนวคิดเหล่านี้กับภาพยนตร์ ร่างทรง ช่วยให้เห็นว่าการนำเสนอความเชื่อเรื่องร่างทรงไม่เพียงสะท้อนพิธีกรรมและศรัทธาเท่านั้น แต่ยังเป็นข้อความทางวัฒนธรรม (Cultural Text) ที่แสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างศรัทธา อำนาจ และวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยร่วมสมัย อีกทั้งยังสะท้อนกลไกทางสังคมที่ทำงานอยู่เบื้องหลังความเชื่อ ความศรัทธา และบทบาทของผู้ทรงในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่ชุมชน (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2560)

ดังนั้น งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมร่างทรงจากภาพยนตร์เรื่อง ร่างทรง ในฐานะสื่อร่วมสมัยที่สะท้อนความเชื่อทางวิญญาณและบทบาททางสังคม โดยใช้กรอบทฤษฎีสี่ประการ ได้แก่ ทฤษฎีการเล่าเรื่อง เพื่อพิจารณาโครงสร้างและเทคนิคการเล่าเรื่อง ทฤษฎีสัญญาวิทยา เพื่อถอดรหัสสัญลักษณ์และข้อความทางภาพยนตร์ ทฤษฎีพิธีกรรม เพื่อทำความเข้าใจความหมายและบทบาทของพิธีกรรม และทฤษฎีคติชนวิทยา เพื่อเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องผีและร่างทรงกับบริบททางวัฒนธรรม แม้งานศึกษาด้านภาพยนตร์และคติชนวิทยาจะมีอยู่ไม่น้อย แต่ยังไม่มีการวิจัยใดที่หยิบยกภาพยนตร์เรื่องนี้มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อตีความ “พลวัต” ของความเชื่อและพิธีกรรมที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยร่วมสมัย จึงถือเป็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่งานวิจัยนี้มุ่งเข้ามาเติมเต็ม งานวิจัยนี้จึงมีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ โดยช่วยขยายขอบเขตการศึกษาด้านคติชนและวัฒนธรรมศึกษาในมิติของสื่อภาพยนตร์ พร้อมทั้งเป็นกรณีศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าภาพยนตร์ร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อสะท้อนและวิพากษ์ความเชื่อทางสังคมได้อย่างลึกซึ้ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ “ร่างทรง” ผ่านมุมมองการเล่าเรื่องและสัญลักษณ์ทางภาพยนตร์
2. เพื่อวิเคราะห์การสะท้อนภาพของสังคมไทยในภาพยนตร์ “ร่างทรง” ผ่านการนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ได้ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ The Medium (ร่างทรง) กำกับโดยบรรจง ปิสัญธนะกุล และอำนวยความสะดวกการสร้างโดยนา ฮง - จิน โดยผู้วิจัยเลือกภาพยนตร์เรื่องนี้มาเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นผลงานร่วมสมัยที่ประสบความสำเร็จทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ได้รับรางวัลและเสียงวิจารณ์ในเชิงบวก อีกทั้งยังนำเสนอประเด็นความ

เชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมซึ่งเป็นรากฐานทางคติชนและวัฒนธรรมไทยในรูปแบบที่เข้าถึงผู้ชมวงกว้าง ภาพยนตร์ ร่างทรง จึงเหมาะสมต่อการวิเคราะห์เชิงวิชาการเพื่อสะท้อนพลวัตความเชื่อและการตีความสังคมไทยร่วมสมัย การวิเคราะห์ ในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาผ่านมิติการเล่าเรื่องเชิงสารคดีปลอม (Mockumentary) เทคนิค Found Footage การสร้างสัญลักษณ์ และการนำเสนอพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็นกลวิธีสำคัญที่สะท้อนสภาพสังคมไทยในบริบทปัจจุบัน

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการรับชมภาพยนตร์ซ้ำหลายรอบ พร้อมทั้งถอดบทสนทนาและบันทึก เหตุการณ์สำคัญเพื่อนำมาจัดทำเป็น สรุปข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Log) ซึ่งได้บันทึกลำดับเหตุการณ์ ตัวละคร พิธีกรรม สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และบริบทการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย โดยข้อมูลดังกล่าวถูก จัดเรียงตามลำดับเวลาและหมวดหมู่ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้งสองข้อที่ตั้งไว้ จากนั้นผู้วิจัยได้นำ Content Log มาวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารวิชาการด้านคติชนวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และการสื่อความหมายทางภาพยนตร์ โดยใช้ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการตีความเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบและวิเคราะห์ซ้ำหลายรอบเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล และจัดระบบหมวดหมู่ ตามประเด็นวิเคราะห์อย่างมีความเป็นระบบ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยมุ่งวิเคราะห์ภาพยนตร์ The Medium (ร่างทรง) (พ.ศ. 2564) โดยพิจารณาจาก บทสนทนา ตัวละคร และสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมการทรง และการสะท้อนสังคมไทยร่วมสมัย การวิเคราะห์ดำเนินการเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจบทบาท ความหมาย และกลไกทางวัฒนธรรมของพิธีกรรม ร่างทรงในบริบทสังคมไทย

2. ขอบเขตด้านเวลา

งานวิจัยจำกัดการศึกษาข้อมูลจากภาพยนตร์ The Medium (ร่างทรง) ที่เข้าฉายในประเทศไทยช่วงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2564 เพื่อกำหนดกรอบเวลาการวิเคราะห์อย่างชัดเจน

3. ขอบเขตของการวิเคราะห์ประเด็น

การวิเคราะห์ยึดตามกรอบทฤษฎี 4 ประการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

ทฤษฎีการเล่าเรื่อง (Narrative Theory) ซึ่งให้เห็นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านเรื่องเล่าที่มีโครงสร้าง การจัดลำดับเหตุการณ์ และการสะท้อนความคิด เรื่องเล่าทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม และแรงบันดาลใจ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดเป็นรูปธรรม และสามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์และ บริบททางสังคมได้ (นรินทร์ สังข์รักษา, 2561)

ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiotics Theory) ได้เสนอแนวคิด ทฤษฎีสัญญา (Semiology) ว่า สัญลักษณ์ (Sign) คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายแทนของจริง ภายในตัวบทและบริบท ซึ่งสัญลักษณ์สามารถเป็นภาษา สิ่งของ หรือรูปภาพก็ได้ ภาษาถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด แต่สัญลักษณ์อื่น ๆ ก็มีความสำคัญเช่นกัน ในการถ่ายทอด ความหมายและตีความข้อมูลเชิงสัญลักษณ์ (พจนานถ อรรถสงเคราะห์ และคณะ, 2565)

ทฤษฎีพิธีกรรม (Ritual Theory) ตามแนวคิดของ Bell, C. พิธีกรรมถูกมองว่าเป็น การกระทำ ที่แตกต่างจากความเชื่อ สัญลักษณ์ และตำนาน ซึ่งเป็นเนื้อหาทางความคิด พิธีกรรมทำหน้าที่แสดงออก ตีความ

และปฏิบัติตามแนวคิดเหล่านั้น แม้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อจะเกี่ยวข้องอย่างแน่นแฟ้น แต่สามารถแยกเชิงตรรกะได้ กล่าวคือ ความเชื่อสามารถมีอยู่โดยไม่ต้องปฏิบัติพิธีกรรม แต่พิธีกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากความเชื่อ นอกจากนี้ พิธีกรรมยังเป็น กลไกเชื่อมความคิดกับการกระทำ (Integrative Mechanism) ช่วยให้ความเชื่อและแนวคิดกลายเป็นการปฏิบัติที่จับต้องได้และมีความหมายในบริบทสังคมและวัฒนธรรม (Bell, C., 1992)

แนวคิดคติชนวิทยา (Folklore Theory) เป็นศาสตร์ที่ศึกษา วัฒนธรรมของกลุ่มชน ผ่านความรู้ ปรัชญา และความเชื่อที่สืบทอดกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม คำว่า “คติชนวิทยา” มีความหมายกว้างกว่าคำว่า “คติชาวบ้าน” เนื่องจาก Folklore ไม่ได้จำกัดเฉพาะคนในชนบทหรือระดับสังคมใด ๆ แต่เกี่ยวข้องกับ ทุกกลุ่มคน ที่มีลักษณะร่วมกันอย่างน้อยหนึ่งประการ คติชนวิทยาจึงช่วยให้นักวิจัยเข้าใจ วิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรม ของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์วิเคราะห์ในบริบทของสื่อร่วมสมัย เช่น การนำเสนอความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมในซีรีส์หรืองานภาพยนตร์ เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องและการปรับตัวของคติชนในสังคมปัจจุบัน (กิ่งแก้ว อดุลการ, 2520)

การบูรณาการกรอบแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่ออธิบาย กลวิธีเชิงโครงสร้าง และกลวิธีเชิงเนื้อหาของภาพยนตร์ โดยทฤษฎีการเล่าเรื่องช่วยทำความเข้าใจโครงสร้างการดำเนินเรื่องและความขัดแย้ง ทฤษฎีสัญวิทยาชี้ให้เห็นการใช้สัญลักษณ์ วัตถุ และภาพเพื่อถ่ายทอดความหมายเชิงวัฒนธรรม ทฤษฎีพิธีกรรมอธิบาย กลไกที่ทำให้ความเชื่อถูกแปรเป็นการปฏิบัติ และคติชนวิทยาช่วยเชื่อมโยงความต่อเนื่องของความเชื่อดั้งเดิมกับการตีความในสื่อร่วมสมัย การประสานทฤษฎีเหล่านี้จึงทำให้สามารถวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมในฐานะ “ภาพแทน” ของสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งในมิติความเชื่อ พิธีกรรม การสื่อสารทางวัฒนธรรม และการปรับตัวของคติชนต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างรอบด้าน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ภาพยนตร์ ร่างทรง โดยใช้กรอบทฤษฎีการเล่าเรื่อง สัญวิทยา พิธีกรรม และคติชนวิทยา พบว่า ภาพยนตร์สะท้อนความเชื่อและพิธีกรรมการทรงเจ้า เข้าใจในสังคมไทยร่วมสมัย ผ่านกลวิธี Mockumentary และ Found Footage ที่สร้างความสมจริง พร้อมใช้สัญลักษณ์พิธีกรรมและผีบรรพบุรุษเป็นรากฐานทางคติชน ภาพยนตร์จึงมิใช่เพียงสื่อสยองขวัญเพื่อความบันเทิง แต่ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดและวิพากษ์ ความเชื่อ โดยสรุปเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมผ่านการเล่าเรื่องและสัญลักษณ์ และ 2) การสะท้อนสังคมไทยร่วมสมัยผ่านความเชื่อและพิธีกรรม

1. การวิเคราะห์การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ ร่างทรง ผ่านมุมมองการเล่าเรื่องและสัญลักษณ์ทางภาพยนตร์

1.1 กลวิธีการเล่าเรื่องแบบภาพฟุตเทจ (Found Footage) และสารคดีปลอม (Mockumentary)

ผลการวิเคราะห์พบว่า ร่างทรง ใช้ภาพฟุตเทจและสารคดีปลอมเพื่อสร้างความสมจริง ทำให้ผู้ชมเสมือนเป็นพยานในเหตุการณ์จริง กลวิธีนี้ไม่เพียงเป็นเทคนิคทางภาพยนตร์ แต่ยังสื่อสารความเชื่อและพิธีกรรม ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเชื่อมโยงผู้ชมเข้ากับบริบทความเชื่อพื้นบ้านอีสานที่ยังคงปรากฏในสังคมร่วมสมัย

การใช้กล้องสารคดีติดตามชีวิต “บ้านิม” คือ การติดตามให้ผู้ชมเห็นถึงชีวิตประจำวันของบ้านิม ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นช่างทรงของยาบาหยัน โดยผ่านมุมมองแบบสารคดี ทำให้ผู้ชมรู้สึกว่เรื่องราวในภาพยนตร์มีความจริงจังและยังเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้อย่างสมจริง โดยอาศัย ทฤษฎีการเล่าเรื่อง ในการสร้างความสมจริง และยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางคติชนวิทยาว่า “ช่างทรง” ยังคงเป็นศูนย์กลางของการสืบทอดพิธีกรรมในชุมชน

การบันทึกภาพเหตุการณ์จริงผ่านกล้องวงจรปิดในบ้านของมิ่ง ถือเป็นกลวิธีสำคัญที่สร้างความสมจริงและความน่าเชื่อถือ โดยเฉพาะฉากที่เผยแพร่กิจกรรมผัดปอกติยามค่าคืน ซึ่งทำหน้าที่เป็น “สัญญาณ” ของการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณที่ไม่อาจอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยา ที่มองว่าภาพและเสียงในสื่อ คือ “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดความหมายเหนือธรรมชาติและต่อยอดความเชื่อทางจิตวิญญาณในสังคมไทยร่วมสมัย

การเล่าเรื่องแบบไม่เป็นเส้นตรงและการย้อนเวลา ในภาพยนตร์เรื่อง ช่างทรง ได้ทำหน้าที่คลี่คลายปม โดยพาผู้ชมย้อนสู่รากของคำสาปและกรรมเก่าของตัวละคร เช่น ประวัติการฆ่าล้างและคำสาปในอดีต กลวิธีนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการเล่าเรื่องที่อธิบายว่าลำดับเวลาเป็นกลไกสร้างแรงดึงดูดทางอารมณ์ และเชื่อมโยงกับแนวคิดคติชนวิทยาที่ใช้การเล่าย้อนอดีตเพื่ออธิบายความเชื่อเรื่องกรรมและวิญญาณ

การใช้บทสัมภาษณ์ในเชิงสารคดี เป็นอีกกลวิธีที่ช่วยเสริมความสมจริงของเรื่องราว เช่น ฉากที่ทีมสารคดีถามมิ่งถึงการได้ยินเสียงเรียก ทำให้ผู้ชมเชื่อว่าการครอบงำโดยวิญญาณเป็นจริงในสายตาตัวละคร เทคนิคนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีพิธีกรรมที่มองว่าพิธีไม่ได้ปรากฏเฉพาะการกระทำ แต่ยังผลิตซ้ำผ่านคำบอกเล่า และสอดคล้องกับทฤษฎีสัญญาวิทยา ที่เชื่อว่าถ้อยคำสามารถทำหน้าที่เป็น “สัญญาณ” สร้างบรรยากาศแห่ง “ความจริงทางวัฒนธรรม”

การเล่าเรื่องด้วยภาพพุดเทจและสารคดีปลอมใน ช่างทรง ทำให้ผู้ชมรู้สึกมีส่วนร่วมราวกับอยู่ในเหตุการณ์จริง ขณะเดียวกันยังเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมผ่านโครงสร้างการเล่าเรื่อง สัญญาณทางภาพ เสียง และคำบอกเล่า กลวิธีเหล่านี้มิได้มีเป้าหมายเพียงสร้างความบันเทิง แต่ยังทำหน้าที่ผลิตซ้ำและตีความความเชื่อในสังคมไทยร่วมสมัย สะท้อน พลวัตระหว่างศรัทธาดั้งเดิมกับวิทยาศาสตร์ และยืนยันบทบาทภาพยนตร์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม

1.2 สัญญาณของพิธีกรรมและความเชื่อทางจิตวิญญาณในภาพยนตร์

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ใช้สัญญาณด้านสิ่งของ เครื่องแต่งกาย สี และสถานที่เป็นรหัสทางวัฒนธรรม ไม่เพียงสร้างมิติทางศิลป์ แต่ยังสะท้อนความหมายเชิงพิธีกรรมและคติชนที่ฝังรากในสังคมไทย

เครื่องเช่นบูชาและวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่น เหล้า ไก่ต้ม หมากพลู และธูปเทียน ปรากฏในฉากพิธีของบ้านิมและชาวบ้าน ถือเป็น “สัญญาณ” ที่เชื่อมมนุษย์กับวิญญาณ โดยตรงสอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยา ที่มองว่าวัตถุทำหน้าที่เป็นรหัสแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และสอดคล้องกับทฤษฎีพิธีกรรมที่อธิบายว่าเครื่องเช่น คือ สื่อกลางการแลกเปลี่ยนระหว่างโลกมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

การใช้สีแดง-ดำในฉากพิธีกรรมสะท้อนพลังของความศักดิ์สิทธิ์และความตาย โดยสีแดงแทนพลังชีวิตและการบูชาัญญ ส่วนสีดำแทนความลึกลับและโลกวิญญาณ การใช้สีเช่นนี้สอดคล้องโดยตรงกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยา และพิธีกรรมที่อธิบายว่าสีเป็นสัญญาณที่กำหนดอารมณ์และความหมายของพิธีกรรม

ศาลผีและลานบวงสรวงย่าบาหยันถูกนำเสนอเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่มีได้เป็นเพียงฉากหลัง แต่เป็นพื้นที่เชิงคติชนที่เชื่อมโยงผู้ชมกับความเชื่อท้องถิ่นและพิธีกรรม สถานที่เหล่านี้ทำหน้าที่ทั้งจริงและเชิงสัญลักษณ์ กำหนดพฤติกรรมของชุมชนและสร้างศรัทธาต่อพลังเหนือธรรมชาติ

การสวมชุดขาวของบ้านิมระหว่างพิธีเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และสถานะผู้สื่อกลาง สีขาวสร้างความแตกต่างและยืนยันบทบาทผู้ศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับทฤษฎีพิธีกรรมที่ชี้ว่าการแต่งกายพิเศษมอบอำนาจทางสังคมแก่ผู้ประกอบพิธี และแนวคิดคติชนที่มองว่าชุดขาว คือ สัญลักษณ์แห่งบทบาททางจิตวิญญาณ

การใช้สัญลักษณ์ใน ร่างทรง มิใช่เพียงองค์ประกอบทางภาพยนตร์ แต่ทำหน้าที่เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดศรัทธา ความกลัว และพิธีกรรมในสังคมไทย ผ่านวัตถุ สี พื้นที่ และการแต่งกาย โดยอธิบายได้ชัดเจนผ่านทฤษฎีสัญญาวิทยา ทฤษฎีพิธีกรรม และคติชนวิทยา พร้อมทั้งสะท้อน พลวัตของความเชื่อ ที่ยังคงปรับตัวในสังคมร่วมสมัย

1.3 การสร้างภาพตัวละครผู้ทรงในฐานะตัวแทนความเชื่อและสัญลักษณ์ทางสังคม

ภาพยนตร์ ร่างทรง ใช้ “ตัวละคร” เป็นกลไกสำคัญในการสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคน ผี และพิธีกรรม โดยแต่ละตัวละครถูกกำหนดบทบาทเพื่อเชื่อมโยงหรือท้าทายความเชื่อ ผลการวิเคราะห์ชี้ว่าโครงสร้างตัวละครทำงานทั้งในมิติการเล่าเรื่อง รหัสทางวัฒนธรรม และการสืบทอดความศักดิ์สิทธิ์ตามคติชน

บ้านิม ถูกสร้างให้เป็นผู้สืบทอดพิธีกรรมย่าบาหยัน การปรากฏในชุดขาวและการประกอบพิธี “รับขัน” ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์และการได้รับเลือก บ้านิมจึงถูกมองว่าเป็นสื่อกลางผู้ปกป้องชุมชน การเล่าเรื่องเช่นนี้สอดคล้องกับ ทฤษฎีพิธีกรรม ที่ชี้ว่าผู้ประกอบพิธีมีสถานะพิเศษทางสังคม และสะท้อนคติชนที่เน้นการสืบทอดผ่าน “สายผู้หญิง”

มิ่ง ในฐานะผู้ถูกเลือกแต่ปฏิเสธ แสดงความขัดแย้งระหว่างศรัทธาดั้งเดิมกับเหตุผลสมัยใหม่ คำพูดปฏิเสธและการล้อเลียนร่างทรง คือ สัญลักษณ์ของการไม่ยอมรับ ขณะที่อาการผิปกติและฝันร้ายถูกนำเสนอเป็นหลักฐานถึงแรงกดดันจากโลกวิญญาณ ฉากพิธีกรรมของมิ่งจึงสะท้อนการต่อรองอำนาจและการแตกหักของการสืบทอดศรัทธาในครอบครัว

ครอบครัวมิ่ง ถูกใช้เป็นภาพจำลองสังคมไทยที่ไม่เป็นเอกภาพต่อความเชื่อ มีทั้งผู้ศรัทธา ผู้ลังเล และผู้ปฏิเสธ การถกเถียงระหว่างการใช้การแพทย์กับพิธีกรรมสะท้อนบทบาทครอบครัวในฐานะหน่วยย่อยของการถ่ายทอดศรัทธา แต่เมื่อเกิดความไม่ลงรอย การถ่ายทอดกลับกลายเป็นความตึงเครียดทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมการปฏิเสธ เช่น คำพูดของมิ่งว่า “หนูว่าร่างทรงไม่มีจริง” ถือเป็นถ้อยคำที่ลดทอนอำนาจพิธีกรรม สอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยา ที่อธิบายว่าภาษาเป็นรหัสสร้างหรือทำลายความหมาย และยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านทางคติชนที่ความเชื่อมิได้หายไป แต่ขาดความต่อเนื่องในสังคมร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป ตัวละครใน ร่างทรง เป็นแบบจำลองความเชื่อร่วมสมัย บ้านิมแทนการสืบทอด มิ่งแทนแรงต้านของเหตุผลสมัยใหม่ ส่วนครอบครัว คือ พื้นที่ต่อรอง เมื่อเกิดการปฏิเสธ อำนาจพิธีกรรมย่อมสั่นคลอน ตัวละครทั้งหมดจึงทำหน้าที่เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ทำให้โครงสร้างความเชื่อเรื่องผีและพิธีทรงปรากฏชัดเจนในสังคมไทยร่วมสมัย

1.4 การแสดงออกทางร่างกายและเสียงในกระบวนการทรง

ภาพยนตร์ ร่างทรง ใช้การเคลื่อนไหวของร่างกายและเสียงของผู้ถูกครอบงำเป็นกลไกหลักในการสร้างความสมจริงและความน่าสะพรึง โดยร่างกายและเสียงทำหน้าที่เป็น “สนามต่อรอง” ระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านทฤษฎีการเล่าเรื่อง สัญวิทยา พิธีกรรม และคติชนวิทยา

การแสดงอาการผิดปกติของมั้ง เช่น ฉากที่มั้งจ้องกล้องด้วยดวงตาแข็งกร้าว การกระตุกของร่างกาย และการสูญเสียการควบคุมตนเอง ทำหน้าที่เป็นสัญญาณของการถูกครอบงำ สอดคล้องกับความเชื่อในพิธีกรรมอีสานเกี่ยวกับการ “มาเทียม” ของวิญญาณ และสะท้อนคำอธิบายทางคติชนว่าผู้ถูกสิงมักแสดงอาการทางกายที่ไม่เป็นปกติ ซึ่งภาพยนตร์นำมาใช้เพื่อยืนยันว่าพลังเหนือธรรมชาติมีผลต่อร่างกายมนุษย์จริง

เสียงกรีดร้องและเสียงหัวเราะผิดปกติที่ปรากฏในหลายฉาก เป็น “รหัสเสียง” ที่ผู้ชมรับรู้ทันทีว่าเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ เสียงเหล่านี้ถูกวางไว้เพื่อเร่งอารมณ์และบ่งบอกการเข้าสู่ภาวะทรง (การถูกผีเข้า) ขณะเดียวกันยังสะท้อนคติชนความเชื่อว่ามีเสียงที่แตกต่างจากมนุษย์ และเสียงเช่นนี้ถือเป็นสัญญาณสำคัญในพิธีกรรมจริง

การเคลื่อนไหวร่างกายที่ผิดปกติ ดังเช่น การบิดงอหรือการเดินผิดจังหวะของตัวละครในเรื่อง ยังทำหน้าที่เป็นรหัสเชิงภาพยนตร์ที่สื่อให้เห็นถึงการมีอยู่ “ระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ” โดยการเคลื่อนไหวนี้จึงถือเป็นสัญญาณของการข้ามพรมแดนชีวิตกับความตาย และยังได้สะท้อนลักษณะ “การแสดงร่าง” ของผู้ที่ถูกผีเข้าสิงในพิธีทรงจริง ซึ่งสอดคล้องกับคติชนที่เกี่ยวกับอาการของผู้ที่ถูกผีเข้าสิง

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของตัวละคร ที่ปรากฏในภาพยนตร์ เช่น น้ำหนักลด หน้าตาซูบโทรม และดวงตาสีโป้ ถูกถ่ายทอดผ่านกล้องสารคดี ทำหน้าที่เป็นสัญญาณของผลลัพธ์จริงที่ได้เห็นถึงพลังของสิ่งเหนือธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นการยืนยันว่าพิธีกรรมและพลังของผีไม่ได้เป็นเพียงการอยู่ในจินตนาการเท่านั้น แต่มันสามารถกระทำและมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์จริง ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในคติชนว่าผีสามารถทำให้คนป่วยหรือเสื่อมโทรมได้

การแสดงออกทางร่างกายและเสียงใน ร่างทรง ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสร้างความสยองขวัญเชิงภาพยนตร์ แต่ยังเป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการถูกครอบงำและการเผชิญหน้ากับสิ่งเหนือธรรมชาติ อธิบายได้ผ่านทฤษฎีการเล่าเรื่อง สัญวิทยา พิธีกรรม และคติชนวิทยา แสดงให้เห็นว่าร่างกายและเสียงมิใช่เพียงองค์ประกอบทางภาพยนตร์ แต่คือ หลักฐานเชิงวัฒนธรรมของความเชื่อร่วมสมัย

1.5 กลวิธีทางภาพยนตร์ในการสร้างบรรยากาศพิธีกรรม

ผลการวิเคราะห์พบว่า ร่างทรง ใช้ภาษาภาพยนตร์ เช่น แสง เสียง และมุมกล้อง เพื่อสร้างบรรยากาศพิธีกรรมที่ทั้งศักดิ์สิทธิ์และน่าหวาดหวั่น เทคนิคเหล่านี้ไม่เพียงทำงานเชิงศิลป์ แต่ยังเป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดความหมายของโลกวิญญาณและพิธีกรรม

การใช้แสงสลัวและเงามืด ทำให้พิธีกรรมถูกนำเสนอในบรรยากาศก้ำกึ่งระหว่างโลกมนุษย์และโลกวิญญาณ แสงและเงาได้นำเสนอเป็นรูปแบบการทำงานที่เป็นสัญญาณของสิ่งที่มองไม่เห็น โดยได้สอดรับกับพิธีกรรมที่มีการจัดขึ้นในช่วงเวลาฟ้ามืดหรือเวลากลางคืน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมพลังความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมและความลึกลับของสิ่งเหนือธรรมชาติ

เสียงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ดังที่ปรากฏในเรื่อง คือ เสียงแคนและกลอง ได้ทำหน้าที่ในการกำกับจังหวะของการประกอบพิธีกรรมและยังได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงการประกอบพิธีกรรมที่สอดคล้องกับรากเหง้าวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างดี โดยเสียงดนตรีในที่นี้จึงถือเป็นรหัสของความเชื่อและ “เครื่องเรียกผี” ที่ทำให้มนุษย์และวิญญาณมาบรรจบพบกัน

การใช้ “ความเงียบ” ก่อนเหตุการณ์หลอน จากการชมภาพยนตร์นั้น การใช้ความเงียบได้ทำให้ผู้ชมเกิดความตื่นตัวและหวาดระแวงขณะที่ชม ซึ่งความเงียบถือเป็นสัญญาณของการรอคอยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และยังได้สะท้อนให้เห็นถึงจังหวะของการประกอบพิธีกรรมจริงที่ชุมชนใช้เตรียมใจเพื่อเตรียมการเข้าสู่โลกที่อยู่เหนือธรรมชาติ

มุมมองแบบ POV (Point of View) การใช้มุมมองกล้องแบบ POV ทำให้ผู้ชมรับรู้เหตุการณ์ผ่านสายตาของตัวละครราวกับตนเองเป็นประจักษ์พยานที่อยู่ร่วมในพิธีกรรมจริง การนำเสนอด้วยเทคนิคดังกล่าวไม่เพียงสร้างความสมจริงและการมีส่วนร่วมของผู้ชมเท่านั้น แต่ยังสอดคล้องกับโครงสร้างพิธีกรรมที่เน้นการ “เข้าร่วม” ของผู้คนในฐานะการยืนยันการปรากฏตัวของผีหรือวิญญาณ

กลวิธีทางภาพยนตร์ในการสร้างบรรยากาศพิธีกรรมใน ร่างทรง ใช้องค์ประกอบแสง เงา เสียงดนตรี ความเงียบ และมุมมองแบบมีส่วนร่วม ทำงานเชิงสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดพลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรยากาศเหนือธรรมชาติ องค์ประกอบเหล่านี้ไม่เพียงสร้างความสมจริงทางศิลปะ แต่ยังสะท้อนพิธีกรรมในฐานะประสบการณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่ผู้ชม “สัมผัสได้” ทั้งเชิงสัญลักษณ์และอารมณ์ที่สะท้อนพลวัตความเชื่อที่ทั้งคงอยู่และเปลี่ยนแปลง

1.6 โครงสร้างและความหมายของพิธีกรรมในภาพยนตร์

ภาพยนตร์ ร่างทรง ใช้พิธีกรรมเป็นแกนหลักของการเล่าเรื่อง โดยหยิบโครงสร้างและขั้นตอนที่ใกล้เคียงกับพิธีกรรมในคติชนอีสานมาประกอบเรื่อง ทำให้พิธีกรรมไม่เพียงสร้างบรรยากาศสยองขวัญ แต่ยังทำหน้าที่เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนรากฐานความเชื่อและสังคมร่วมสมัย

พิธีสืบทอดร่างทรง ภาพยนตร์นำเสนอว่าการสืบทอดพิธีกรรมย่ำบาหยันถูกจำกัดเฉพาะผู้หญิงในตระกูล เช่น ป้านิมและมิ่ง ฉากที่ป้านิมกล่าวว่า “ในตระกูลนี้มีแต่ผู้หญิงเท่านั้นที่สืบบาหยันได้” สะท้อนความเชื่อคติชนที่มองว่าเพศหญิงมีความอ่อนไหวและบริสุทธิ์ เหมาะสมต่อการเป็นสื่อกลางกับวิญญาณ พร้อมทั้งยืนยันผ่านสัญญาณอย่าง “ชุดขาว” ที่สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์และการได้รับเลือก

พิธีบวงสรวงเพื่อเรียกย่ำบาหยัน ฉากการบูชาเหล่า ไก่ต้ม และหมากพลู พร้อมการจูดรูปเทียน และการอัญเชิญย่ำบาหยัน แสดงถึง “ความศรัทธาร่วม” ของชุมชนที่หวังพึ่งพาการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรวมตัวของชาวบ้านรอบศาลผีสะท้อนพิธีกรรมในฐานะกลไกทางสังคมที่สร้างเอกภาพ เครื่องบูชาในฉากทำหน้าที่เป็นรหัสเชิงสัญลักษณ์ของการพึ่งพาพลังเหนือธรรมชาติ และในมุมมองคติชนพิธีนี้ คือ พื้นที่ร่วมตัวเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

พิธีขับไล่วิญญาณร้าย ฉากที่ป้านิมและหมอผีร่วมทำพิธีไล่วิญญาณออกจากมิ่ง โดยใช้ยันต์ น้ำมันต์ และคาถา สะท้อนโครงสร้างพิธีกรรมตามคติชนอีสาน ภาพยนตร์วางองค์ประกอบเหล่านี้เพื่อให้เห็นบทบาทพิธีในฐานะการป้องกันภัยและเยียวยาความกลัว อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นสัญญาณทางภาพยนตร์ที่ผู้ชมสามารถตีความได้ทันทีว่าพลังศักดิ์สิทธิ์กำลังถูกเรียกใช้

ความล้มเหลวของพิธีกรรม แม้จะมีการสวดคาถาและใช้น้ำมนต์ แต่พิธีกรรมไม่อาจช่วยมึงให้รอดพ้นจากการถูกรอบงำ ฉากดินรนและเสียงหัวเราะเย้ยเยาะเป็นหลักฐานของ “ความล้มเหลว” ที่เผยข้อจำกัดของศรัทธา ภาพดังกล่าวยังเป็นสัญญาณของการสูญเสียที่พึงทางจิตใจ และชี้ให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของสังคมไทยร่วมสมัย ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมไม่อาจตอบโจทย์ต่อปัญหาในโลกสมัยใหม่ได้อย่างสมบูรณ์

การวิเคราะห์โครงสร้างและความหมายของพิธีกรรมในภาพยนตร์ชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมทำหน้าที่ทั้งในฐานะกลไกทางสังคมและรหัสทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงผู้คนกับความศักดิ์สิทธิ์ แม้ยังคงมีพลังทางจิตวิญญาณทั้งหมดนี้สะท้อนพลวัตของความเชื่อที่ดำรงอยู่ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย

สรุปได้ว่า ร่างทรง ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบพุดเตจและสารคดีปลอม ผสานกับสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม ตัวละคร การแสดงออกทางกายและเสียง ตลอดจนองค์ประกอบภาพยนตร์และโครงสร้างพิธีกรรม เพื่อถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย กลวิธีเหล่านี้ทำให้ผู้ชมสัมผัสได้ถึง ‘ความจริงทางวัฒนธรรม’ ของศรัทธา ขณะเดียวกันการล้มเหลวของพิธียังสะท้อนความเปราะบางและข้อจำกัดของความเชื่อดั้งเดิมที่ต้องเผชิญความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน ดังนั้น ร่างทรง จึงมิใช่เพียงสื่อบันเทิง แต่ทำหน้าที่เป็นทั้งกลไกทางสังคมและสื่อทางวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัตของความเชื่อไทยร่วมสมัยอย่างชัดเจน

2. การวิเคราะห์การสะท้อนภาพของสังคมไทยในภาพยนตร์เรื่อง ร่างทรง ผ่านการนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย

2.1 ความเชื่อเรื่องผี ศาสนา และไสยศาสตร์ในฐานะโครงสร้างความเชื่อร่วมสมัยของสังคมไทย

ภาพยนตร์ ร่างทรง สะท้อนโครงสร้างความเชื่อของสังคมไทยที่ผสมผสานพุทธ ผี และไสยศาสตร์ (Syncretism) จนกลายเป็นระบบความเชื่อร่วมสมัยที่กำกับวิถีชีวิต โดยเฉพาะในบริบทชนบทอีสาน ทำให้เห็นถึงการคงอยู่ของผีบรรพบุรุษ การศรัทธาต่อเทพท้องถิ่น ความขัดแย้งระหว่างรุ่น และการใช้ความเชื่อเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีบทบาทในปัจจุบัน

การผสมผสานศรัทธาปรากฏชัดผ่านฉากครอบครัวมึงทำบุญถวายเพลพระควบคู่กับการบนบานศาลผี แสดงให้เห็นว่าความเชื่อสองระบบมิได้ขัดแย้งกัน แต่เสริมกันเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตวิญญาณ การดำรงอยู่เช่นนี้อธิบายได้ด้วยทฤษฎีพิธีกรรมที่มองว่าพิธีกรรม คือ กลไกจัดการความไม่แน่นอน และสอดคล้องกับคติชนวิทยาที่เชื่อว่าความเชื่อเป็นเครื่องมือจัดการสิ่งที่เกินขอบเขตวิทยาศาสตร์

บทบาทของ “ย่าบาหยัน” ในฐานะผีบรรพบุรุษ ถูกนำเสนอเป็นศูนย์กลางศรัทธาของชุมชน เช่น ฉากที่ป้านึมกล่าวว่า “ย่าบาหยันคุ้มครองหมู่บ้าน” ยืนยันการยึดโยงผีบรรพบุรุษกับวิถีชีวิต การประกอบพิธีบวงสรวงและวัตถุศักดิ์สิทธิ์ทำงานร่วมกันในเชิงสัญลักษณ์วิทยา ทำให้ “ย่าบาหยัน” กลายเป็นสัญญาณของพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้ชมสามารถรับรู้ได้ทันที

การวางตัวละครป้านึมผู้ยึดมั่นในพิธีกรรม ซึ่งตรงข้ามกับมึงที่ปฏิเสธว่า “หนูว่าร่างทรงไม่มีจริง” สะท้อนช่องว่างระหว่างรุ่นซึ่งเป็นพลวัตสำคัญของสังคมไทยร่วมสมัย ความขัดแย้งนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเล่าเรื่องที่ใช้ความขัดแย้งขับเคลื่อนโครงเรื่อง และเชื่อมโยงกับคติชนวิทยาที่มองว่าความเชื่อมีลักษณะทั้งการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงตามบริบท

ความเชื่อเรื่องผีในภาพยนตร์ยังทำหน้าที่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ผู้คนหันมาใช้เพื่อหาที่พึ่งทางจิตใจ เช่น การบนบานหรือพิธีขับไล่วิญญาณ ภาพเหล่านี้สะท้อนว่าพิธีกรรมไม่เพียงเป็นศาสนพิธี แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างเอกภาพและการเยียวยาของชุมชน ขณะเดียวกันการใช้เครื่องบูชาและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ยังทำหน้าที่ยืนยันซ้ำว่าความศรัทธายังคงทรงพลังในสังคมร่วมสมัย

ภาพยนตร์ ร่างทรง สะท้อนว่าโครงสร้างความเชื่อไทยร่วมสมัยยังตั้งอยู่บนการผสมผสานพุทธ - ผี - ไสยศาสตร์ โดยมีผีบรรพบุรุษอย่าง “ย่าบาหยัน” เป็นศูนย์กลาง ขณะเดียวกันยังเผยให้เห็นความขัดแย้งระหว่างรุ่นและการดำรงอยู่ของความเชื่อในฐานะ “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่กำกับวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนไทยอย่างต่อเนื่อง

2.2. ความไม่มั่นคงและความเปราะบางของวิถีชีวิตชนบทที่สะท้อนผ่านพิธีกรรม

ภาพยนตร์ ร่างทรง ถ่ายทอดให้เห็นวิถีชีวิตชนบทไทยที่เผชิญความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ สุขภาพ และสังคม จนทำให้พิธีกรรมกลายเป็นเครื่องมือสร้างความหวังและความมั่นคงเชิงสัญลักษณ์ เช่น ฉากครอบครัวมั่งและชาวบ้านร่วมบนบานขอฝนหรือขอให้พ้นเคราะห์ ซึ่งแม้ไม่อาจพิสูจน์ผลได้ แต่สะท้อนบทบาทของพิธีกรรมในฐานะ “เครื่องมือควบคุมสิ่งที่ไม่แน่นอน” ตามกรอบทฤษฎีพิธีกรรม

พิธีกรรมในฐานะกลไกเยียวยาร่วมของชุมชน เช่น ฉากพิธีใหญ่ที่ชาวบ้านทั้งหมดบ้านเข้าร่วมในการขับไล่วิญญาณร้ายต่อหน้าบ้านนิ่ม ซึ่งพลังของการรวมตัวทำให้ผู้คนรู้สึกว่าได้เผชิญกับปัญหาเพียงลำพัง แต่ยังเป็น “การเยียวยาร่วม” สอดคล้องกับแนวคิดคติชนวิทยาที่มองว่าพิธีกรรมเป็นเพียงกลไกที่ได้หล่อเลี้ยงความสามัคคีและสร้างเอกภาพในชุมชน

ความล้มเหลวของพิธีกรรมในการช่วยมั่งรอดพ้นจากการถูกครอบงำสะท้อน “ความเปราะบางของศรัทธา” ที่ไม่อาจรับมือวิกฤติได้จริง ภาพดังกล่าวทำหน้าที่เป็น รหัสทางวัฒนธรรม ที่เผยให้เห็นช่องว่างระหว่างศรัทธากับผลลัพธ์ในความจริง และตอกย้ำข้อจำกัดของพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย

ด้านเศรษฐกิจและความยากจน ภาพบ้านเรือนทรุดโทรม การพึ่งแรงงานโรงงาน และการขาดโอกาสเข้าถึงบริการสาธารณสุข ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจเป็นปัจจัยผลักดันให้ชุมชนหันพึ่งพิธีกรรม ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงพลังทางจิตวิญญาณ แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกจัดการความไม่มั่นคง เมื่อโครงสร้างสมัยใหม่ไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาของผู้คนได้

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรมใน ร่างทรง จึงทำหน้าที่เป็น ‘รหัสทางสังคมและวัฒนธรรม’ ที่สะท้อนทั้งความหวัง ความสามัคคี และความเปราะบางของวิถีชีวิตชนบทไทย และเผยให้เห็น พลวัตของศรัทธา ที่ทั้งเยียวยาและเผชิญข้อจำกัดในโลกปัจจุบัน

2.3. ความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นและความเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อในสังคมไทย

ภาพยนตร์ได้ถ่ายทอดความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นผ่านครอบครัวเป็นพื้นที่หลักในการเล่าเรื่อง โดยวางตัวละครแต่ละรุ่นให้มีทัศนคติและพฤติกรรมที่แตกต่างกันชัดเจน ครอบครัวจึงกลายเป็นรหัสทางวัฒนธรรมที่สะท้อน “ช่องว่างระหว่างรุ่น” และทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเรื่องเพื่ออธิบายพลวัตของความเชื่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน

คนรุ่นเก่ากับการสืบทอดพิธีกรรมและการรักษาความเชื่อ ป่านิมแสดงถึงการสืบทอดพิธีกรรมย่าบาหยันและการยึดมั่นในศรัทธา โดยฉากที่ป่านิมได้กล่าวยอมรับการเป็นร่างทรงหลังจากเคยปฏิเสธ ซึ่งสะท้อนว่า

พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความมั่นคงและความต่อเนื่องทางสังคม และในขณะเดียวกันยังได้ยืนยันบทบาทของผีบรรพบุรุษที่ยังคงเป็นศูนย์กลางของศรัทธาชุมชน

คนรุ่นใหม่กับการปฏิเสธและการใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ มิ่งปฏิเสธศรัทธาของบรรพบุรุษอย่างชัดเจน โดยกล่าวว่า “หนูว่าร่างทรงไม่มีจริง” ซึ่งทำงานเป็นสัญญาณของโลกทัศน์สมัยใหม่ที่ยึดเหตุผลและวิทยาศาสตร์แทนที่ความเชื่อดั้งเดิม การแสดงออกนี้ทำให้มิ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนรุ่นใหม่ที่ทำทลายพิธีกรรมและมองความเชื่อผ่านกรอบของความสงสัย

ความแตกแยกภายในครอบครัวกับภาพจำลองความไม่เป็นเอกภาพของสังคม ความขัดแย้งระหว่างบ้านนี้ พี่น้อย และมิ่ง ถูกเล่าเป็นภาพจำลองของสังคมไทยที่ไม่เป็นเอกภาพต่อศรัทธาและความเชื่อ บางคนยังคงยึดมั่น บางคนตั้งคำถาม บางคนปฏิเสธโดยสิ้นเชิง ภาพเหล่านี้สัมพันธ์กับทฤษฎีจิตวิทยาที่มองครอบครัวเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความเชื่อ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการเล่าเรื่องที่ใช้ครอบครัวเป็นโครงสร้างเล็กเพื่อสะท้อนปัญหาเชิงสังคมในภาพรวม

สื่อและเทคโนโลยีกับความเปลี่ยนแปลงของการรับรู้ความเชื่อ การเล่าเรื่องผ่าน Found Footage และการใช้กล้องมือถือเพื่อบันทึกเหตุการณ์ของมิ่ง แสดงให้เห็นว่าความเชื่อไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในพื้นที่พิธีกรรมดั้งเดิม แต่ได้ถูกจัดเก็บ เผยแพร่ และตีความใหม่ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสิ่งนี้ทำให้เห็นว่าความเชื่อถูกแปรสภาพเป็น “ข้อมูลร่วมสมัย” ที่เข้าถึงได้กว้างและเปิดให้ผู้ชมร่วมกันตีความ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นใน ร่างทรง แสดงให้เห็นพลวัตของระบบความเชื่อไทยที่คงอยู่และเปลี่ยนแปลง รุ่นเก่าโดยตัวละคร บ้านนี้ คือ ผู้ที่ยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ขณะที่รุ่นใหม่ คือ ตัวละครมิ่ง ที่ได้สะท้อนการปฏิเสธและการใช้เหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ ความแตกแยกในครอบครัวจึงทำหน้าที่เป็นรหัสทางวัฒนธรรมที่สะท้อนสังคมไทยซึ่งไม่เป็นเอกภาพต่อศรัทธา และการใช้เทคโนโลยีในการเล่าเรื่องยังตอกย้ำว่าความเชื่อมิได้สูญหายไป แต่ถูกตีความใหม่และดำรงอยู่ในรูปแบบร่วมสมัยอย่างต่อเนื่อง

2.4 พิธีกรรมในฐานะกลไกอำนาจและเครื่องมือควบคุมทางสังคม

ภาพยนตร์แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะศรัทธาเพียงอย่างเดียว แต่ยังทำงานเป็นโครงสร้างทางอำนาจที่กำกับชุมชนและสร้าง “ระเบียบสังคม” ผ่านผู้ที่ได้รับการยอมรับให้เป็นร่างทรง

ผู้ทรงในฐานะ “ผู้รู้” และผู้กำกับชุมชน บ้านนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้สืบสายยาบาหยัน จึงมีสถานะเป็น “ผู้รู้” ที่ได้รับความเชื่อฟังจากคนทั้งหมู่บ้าน บทบาทนี้สอดคล้องกับ ทฤษฎีพิธีกรรม (Ritual Theory) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมสร้างโครงสร้างทางอำนาจและมอบสิทธิ์พิเศษแก่ผู้ประกอบพิธีในฐานะสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความหวาดกลัวต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและการยอมจำนน ซึ่งฉากการบวงสรวงและขับไล่วิญญาณ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านแม้จะมีความลังเล แต่ก็ไม่กล้าปฏิเสธการเข้าร่วม เพราะเกรงกลัวคำสาปและอำนาจเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญญาวิทยา ที่มองว่าพิธีกรรมเป็น “รหัสแห่งอำนาจ” ที่ทำหน้าที่บังคับให้สังคมปฏิบัติตามเพื่อรักษาความเป็นปกติ

ความล้มเหลวของพิธีกรรมและการเสื่อมถอยของศรัทธา จะเห็นได้จากตอนท้ายเรื่อง เมื่อพิธีใหญ่ไม่สามารถช่วยตัวละครมิ่งได้และยังถูกวิญญาณครอบงำจนตาย สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของอำนาจพิธีกรรม

ถึงแม้ว่าผู้ทรงจะมีสถานะสูง แต่ความล้มเหลวกลับทำให้ศรัทธาของชุมชนถูกตั้งคำถาม จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า “อำนาจ พิธีกรรม ไม่ใช่สิ่งสมบูรณ์” และอาจจะกำลังถูกท้าทายจากโลกสมัยใหม่

การสืบทอดพิธีกรรมผ่านเทศหญิงและโครงสร้างอำนาจทางเพศ การที่ย่าบาทหยันเลือกเพียงผู้หญิง เป็นร่างทรง แสดงให้เห็นโครงสร้างความเชื่อที่เชื่อมโยงกับบทบาททางเพศ ซึ่งทั้งยืนยันพลังของผู้หญิงในฐานะสื่อกลาง แต่ขณะเดียวกันก็จำกัดอำนาจไว้เฉพาะกลุ่ม การตีความนี้สัมพันธ์กับทั้ง ทฤษฎีพิธีกรรม และคติชนวิทยา ได้เห็นว่าเพศเป็นส่วนสำคัญของการสร้างและกำหนดความศักดิ์สิทธิ์ และยังตอกย้ำอำนาจทางเพศภาวะที่ฝังอยู่ในสังคมไทยชนบท

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรมใน ร่างทรง ถูกนำเสนอในฐานะกลไกทางอำนาจที่ทั้งสร้างระเบียบและควบคุมความสัมพันธ์ของชุมชน ผู้ทรงได้รับสถานะสูงส่งที่ผู้คนต้องยอมรับด้วยความศรัทธาและความหวาดกลัว อีกประการหนึ่ง คือ ความล้มเหลวของพิธีกรรมกลับสะท้อนความเปราะบางของศรัทธา และการจำกัดสิทธิ์การสืบทอดไว้ในเพศหญิงยังเผยให้เห็นโครงสร้างทางอำนาจที่ผูกโยงกับทั้งศาสนา เพศ และวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์ ความเชื่อ และการตีความสังคมไทย

ภาพยนตร์ ร่างทรง นำเสนอความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างวิทยาศาสตร์สมัยใหม่กับความเชื่อดั้งเดิม ผ่านการตัดสินใจของครอบครัวมิ่งที่เลือกพิธีกรรมเหนือการแพทย์ ตอกย้ำให้เห็นการดำรงอยู่คู่กันของสองระบบการอธิบายโลกในสังคมไทย

ความพยายามอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์ โดยในฉากหนึ่ง ที่ญาติของมิ่งเสนอว่าอาการแปลกประหลาดของเธออาจเป็น “โรคจิตเภท” หรือปัญหาทางพันธุกรรมและควรพาไปหาหมอ แต่ข้อเสนอนี้ถูกครอบครัวปฏิเสธ เพราะมองว่าไม่ใช่ “คำตอบ” ที่แท้จริง จึงสะท้อนให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจต่อวิทยาศาสตร์ จึงได้ไปเลือกการรักษาอีกทาง คือ การเลือกศรัทธาแทน

การแทนที่การแพทย์ด้วยพิธีกรรม โดยฉากการทำพิธีขับไล่วิญญาณของบ้านมิ่งถูกใช้แทนการรักษาทางการแพทย์ ซึ่งครอบครัวได้เลือก เพราะเชื่อว่าการต่อรองกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยให้มิ่งหายได้ จึงทำให้เห็นถึงบทบาทของพิธีกรรมในฐานะกลไกเยียวยาที่ใช้ความมั่นคงเชิงสัญลักษณ์มากกว่าการรักษาเชิงวิทยาศาสตร์

การผสมผสานศาสตร์และไสยศาสตร์ ในหลายฉาก มีการใช้สมุนไพรรักษา น้ำมนต์ และการสวดควบคู่ไปกับพิธีกรรมการทรง แสดงถึงการดำรงอยู่ของ “ความรู้พื้นบ้าน” (Folklore Theory) ที่ผสมผสานกับวิถีสมัยใหม่ แม้สังคมจะเปิดรับวิทยาศาสตร์ แต่ความรู้พื้นบ้านยังถูกใช้อยู่ เพราะตอบสนองต่อมิติทางจิตวิญญาณที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถเติมเต็มได้

ภาพยนตร์ ร่างทรง สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยยังคงดำรงอยู่ภายใต้พลวัตระหว่างวิทยาศาสตร์กับความเชื่อดั้งเดิม ครอบครัวเลือกพิธีกรรมมากกว่าการแพทย์ เพราะตอบสนองได้ทั้งด้านจิตวิญญาณและความมั่นคงทางสังคม ขณะเดียวกันการผสมผสานสมุนไพรรักษากับพิธีกรรมยังชี้ให้เห็นว่าความรู้พื้นบ้านและความเชื่อมิได้หายไป แต่ปรับตัวให้ดำรงอยู่เคียงคู่กับวิทยาศาสตร์ ตอกย้ำว่าความเชื่อกับวิทยาศาสตร์มิใช่สิ่งที่แทนที่กัน หากแต่ดำเนินไปพร้อมกันในประเทศไทยร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป ภาพยนตร์เรื่อง ร่างทรง สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมยังคงเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมสำคัญของสังคมไทยร่วมสมัย ปรากฏผ่านการผสมผสานพุทธ ผี ไสยศาสตร์ โดยเป็น

การพึ่งพาพิธีกรรมเพื่อรองรับความแปรปรวนของวิถีชีวิตชนบท ความขัดแย้งระหว่างรุ่นในการสืบทอดหรือปฏิเสธความเชื่อ การใช้พิธีกรรมเป็นกลไกอำนาจและกำกับบทบาททางเพศ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างวิทยาศาสตร์กับความเชื่อดั้งเดิม เมื่อพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีการเล่าเรื่อง สัญวิทยา พิธีกรรม และคติชนวิทยา จึงชัดเจนว่าพิธีกรรมมิใช่เพียงมิติทางศาสนา แต่เป็นพลังทางวัฒนธรรมที่สะท้อนศรัทธา ความกลัว และการปรับตัวของสังคมไทยร่วมสมัย พร้อมทั้งการตีความใหม่ในบริบทโลกสมัยใหม่และดิจิทัล

อภิปรายผล

การวิจัยนี้มีวิเคราะห์การนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ รำทรง และการสะท้อนสังคมไทยร่วมสมัย ผลการวิเคราะห์พบว่า ภาพยนตร์มิได้ทำหน้าที่เพียงสื่อของขวัญ แต่เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่ถ่ายทอดและวิพากษ์โครงสร้างความเชื่อ ผ่านการเล่าเรื่องสมจริงและสัญลักษณ์พิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับบริบทไทยร่วมสมัย

ในด้านกลวิธีการเล่าเรื่องของภาพยนตร์เรื่องรำทรง ได้ใช้รูปแบบ Found Footage และสารคดีปลอม (Mockumentary) เพื่อสร้างความสมจริง และทำให้ผู้ชมรู้สึกร่วมเป็นพยานในเหตุการณ์ ขณะเดียวกันยังใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น เครื่องเช่นบูชา ศาลผี และการแต่งกายสีขาวของบ้านิม เป็น “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนความเชื่อดั้งเดิม กลวิธีเหล่านี้ไม่เพียงทำงานเชิงศิลป์เพื่อสร้างบรรยากาศของขวัญ แต่ยังยืนยันการคงอยู่ของคติชนในสังคมร่วมสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัท อนุรักษ์ ได้อธิบายไว้ว่า การสร้างความกลัวในสื่อของขวัญไทยอาศัยโครงเรื่อง ตัวละคร ฉากบรรยากาศ และ “รหัสทางวัฒนธรรม” เพื่อกระตุ้นอารมณ์ผู้ชม ดังนั้น การใช้โครงสร้างการเล่าเรื่องและสัญลักษณ์ใน รำทรง จึงมิใช่เพียงเพื่อความบันเทิง แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ยืนยันและปรับตัวของพิธีกรรมความเชื่อในสังคมไทยร่วมสมัย (ธนัท อนุรักษ์, 2555) ส่วนในด้านบทบาทของความเชื่อ ภาพยนตร์ รำทรง ไม่ได้สะท้อนเพียงพลังแห่งศรัทธา แต่ทำงานเป็นพื้นที่ถกเถียงระหว่างโลกทัศน์ดั้งเดิมกับเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ ฉากที่มั้งปฏิเสธการสืบทอดพิธีกรรมของย่าบาหยันตัดกับการยึดมั่นของบ้านิม แสดงให้เห็นช่องว่างระหว่างรุ่นและความตึงเครียดของความเชื่อสองระบบ ขณะเดียวกันบทบาทของบ้านิมในฐานะรำทรงที่ชุมชนยอมรับสะท้อนพิธีกรรมในฐานะ “กลไกอำนาจ” ที่กำกับระเบียบและความสัมพันธ์ทางสังคม แต่เมื่อพิธีกรรมล้มเหลวในการช่วยมั้ง ศรัทธาของชุมชนก็ถูกตั้งคำถามและสั่นคลอนภาพดังกล่าวสอดคล้องกับ มณีรัตน์ โชติพัฒน์ อธิบายว่า พิธีกรรมรำทรงในสังคมไทยร่วมสมัยยังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศาสนาพื้นบ้านและในการกำกับความสัมพันธ์ของผู้คน แม้จะต้องเผชิญแรงท้าทายจากกระแสเหตุผลนิยมและวิทยาศาสตร์ก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมเป็นพลังทางจิตวิญญาณและกลไกทางสังคมที่ดำรงอยู่ควบคู่กับความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย (มณีรัตน์ โชติพัฒน์, 2566)

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ภาพยนตร์ รำทรง แสดงให้เห็นว่าความเชื่อและพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัยยังคงดำรงอยู่ในฐานะพลังทางจิตวิญญาณและกลไกทางสังคมที่มีบทบาททั้งในเชิงการถ่ายทอดองค์ความรู้ การกำกับพฤติกรรม และการเยียวยาความไม่มั่นคงของชุมชน ขณะเดียวกัน ภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่ผลิตซ้ำศรัทธาและรหัสความเชื่อ ผ่านการใช้สัญลักษณ์และโครงสร้างพิธีกรรมซึ่งช่วยยืนยันพลังของความเชื่อในสายตาผู้ชม พร้อมทั้ง ทำทลายความเชื่อดั้งเดิมผ่านการนำเสนอภาพความล้มเหลวของพิธีกรรมและการปฏิเสธ

ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งทำให้เห็นความเปราะบางของศรัทธา และเปิดพื้นที่วิพากษ์ให้ผู้ชมตั้งคำถามต่อระบบความเชื่อเดิม แม้ความเชื่อเหล่านี้จะถูกแรงกดดันจากวิทยาศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ แต่ก็ยังปรับตัวและดำรงอยู่ในฐานะรหัสทางวัฒนธรรมที่สะท้อนศรัทธา ความกลัว และการตีความโลกของคนไทยร่วมสมัยอย่างเด่นชัด

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยการนำเสนอความเชื่อและพิธีกรรมในภาพยนตร์ รำทรง และการสะท้อนสังคมไทยร่วมสมัย พบว่า ภาพยนตร์ไม่ได้เป็นเพียงสื่อบันเทิงสยองขวัญ แต่ทำหน้าที่เป็น พื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดและวิพากษ์โครงสร้างความเชื่อ ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องเชิงสมจริงและสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมที่สะท้อนทั้งศรัทธา ความหวาดกลัว และความเปราะบางของชุมชนชนบทไทย ผลการวิเคราะห์ทำให้เห็นว่าความเชื่อและพิธีกรรมยังคงดำรงอยู่ทั้งในฐานะพลังทางจิตวิญญาณ กลไกทางสังคม และเครื่องมือกำกับระเบียบ แม้จะถูกท้าทายจากวิทยาศาสตร์ ความขัดแย้งระหว่างรุ่น และการเปลี่ยนแปลงร่วมสมัย งานวิจัยนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ในสาขาคติชนและวัฒนธรรมศึกษา โดยใช้ภาพยนตร์ร่วมสมัยเป็นกรณีศึกษาเพื่ออธิบายว่าภาพยนตร์สามารถทำหน้าที่สะท้อน วิพากษ์ และผลิตซ้ำความเชื่อในสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างไร โคนสรุปข้อเสนอแนะ คือ 1) ควรมีการศึกษาสื่อร่วมสมัยประเภทอื่นเพื่อเปรียบเทียบแนวทางการนำเสนอและผลกระทบต่อผู้ชม 2) ควรส่งเสริมการผลิตสื่อเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยตระหนักถึงมิติทางคติชนและวัฒนธรรม ไม่ใช่เพียงการสร้างความกลัว และ 3) ควรมีการศึกษาการรับรู้ของผู้ชม หรือวิจัยเชิงเปรียบเทียบกับภาพยนตร์ต่างประเทศที่มีลักษณะคล้ายคลึง เพื่อขยายความเข้าใจเชิงวิพากษ์ต่อพลวัตของความเชื่อในบริบทโลกสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อุตถากร. (2520). คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิตเทศก์กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์คุรุสภา.
- จันท อนุรักษ. (2555). มโนทัศน์และการสร้างความกลัวในสื่อบันเทิงคดีสยองขวัญไทย. ใน วิทยานิพนธ์นิตเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิตเทศศาสตร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทา สิทธิหาโคตร. (2560). ความเชื่อและพิธีกรรมของรำทรงในชุมชนบ้านหนองหัวคน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด. ใน วิทยานิพนธ์นิตศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช ปุณโณทก. (2533). ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2561). เรื่องเล่า: วิถีวิทยาแนวใหม่ในการแสวงหาความรู้เพื่อการวิจัยทางสังคม. วารสารศิลปการศึกษาศาสตรวิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10(2), 1-18.
- พจนานถ อรรถสงเคราะห์ และคณะ. (2565). การศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของละครเงาในภาพยนตร์เรื่อง "คนตายยาก". วารสารดอกแก้วปริทัศน์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2(2), 1-13.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2544). ทรงเจ้าเข้าผีในวัฒนธรรมสุขภาพไทย. ใน รายงานการวิจัย. โครงการวิจัยความหลากหลายของวัฒนธรรมสุขภาพในสังคมไทย ศูนย์มานุษยวิทยา (องค์การมหาชน).

- มณีรัตน์ โชติพัฒน์. (2566). ร่างทรง: บทบาทและภาพสะท้อนด้านการถ่ายทอดข้อมูลทางศาสนาพื้นบ้าน ใน ภาพยนตร์ไทย. วารสารกระแสวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล, 24(45), 1-17.
- มติชนออนไลน์. (2564). เปิดปรากฏการณ์ “ร่างทรง” หนึ่งผีไทย - เกาหลี เซย่าจ้อโลก. Matichon Online. เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2568 จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/news_3015712
- _____. (2565). “ร่างทรง” เมื่อหนึ่งผี คือ ภาพแทนสังคมไทยร่วมสมัย. Matichon Online. เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2568 จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_3196440
- _____. (2566). “ร่างทรง” คว่ำรางวัลสุพรรณหงส์ ครั้งที่ 30 สาขาภาพยนตร์ยอดเยี่ยม. Matichon Online. เรียกใช้เมื่อ 29 กรกฎาคม 2568 จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/thai-entertainment/news_3582276
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2560). วัฒนธรรมศึกษาเบื้องต้น. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- Bell, C. (1992). *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press.